

Motion till riksdagen 2007/08:Ju1

av Alice Åström m.fl. (v)
med anledning av prop. 2006/07:133

Ytterligare rättssäkerhetsgarantier vid användandet av hemliga tvångsmedel, m.m.

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utvärdering av den beslutade lagstiftningen tre år efter att den trätt i kraft.
2. Riksdagen avslår förslaget om att underrättelser ska kunna underlåtas om de av sekretesskäl inte kan ha lämnats efter ett år.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att skyldigheten att meddela Säkerhets- och integritets- skydds-nämnden när en underrättelse underlåts ska regleras i lag – om inte yrkande 2 bifalls.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillsätta en utredning för att förstärka den föreslagna lagstiftningen om underrättelseskyldighet.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att underrättelseskyldighet gentemot redaktioner och journalister alltid ska gälla då det rör sig om misstankar om tryckfrihetsbrotten i 18 och 19 kap. BrB.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Säkerhets- och integritetsskydds-nämnden ska ligga under riksdagen.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att handläggningen av registerkontrollärenden ska regleras i lag och att alla de uppgifter som i dag hanteras av Registernämndens ledamöter i framtiden ska hanteras av Säkerhets- och integritetsskydds-nämndens ledamöter.

Fel! Okänt namn på

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens uppgifter ska utvidgas till att även omfatta kontroll av uppgifter om enskilda som av Säpo lämnas till annan stat.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att det bör utredas hur skadeståndsansvaret vid felaktigt användande av hemliga tvångsmedel kan utvidgas till de fall då myndigheterna bryter mot lagen.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över lagstiftningen när det gäller offentliga ombud.

Inledning

Vänsterpartiet har länge efterfrågat ytterligare rättssäkerhetsgarantier vid användandet av hemliga tvångsmedel i form av en underrättelseskyldighet till övervakade samt en nämnd med en löpande tillsynsfunktion när det gäller den hemliga tvångsmedelslagstiftningen. En utredning tillsattes så småningom och lade fram betänkandet ”Ytterligare rättssäkerhetsgarantier vid användandet av hemliga tvångsmedel, m.m.” (SOU 2006:98).

Att lagstiftningen kring underrättelseskyldighet nu kommer på plats och att Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden inrättas är betydelsefulla steg för rättssäkerheten i landet. Men vi ser samtidigt att regeringen inte går lika långt som vi själva skulle vilja gå. Underrättelseskyldigheten är exempelvis försedd med alltför omfattande undantag som ger den en begränsad effekt. Vidare är Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden inte tillräckligt självständig.

Utöver de förslag som vi lägger när det gäller förstärkningar av rättssäkerheten anser vi också att regeringen ska tillsätta en utvärdering av den beslutade lagstiftningen tre år efter att den trätt i kraft. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Underrättelseskyldigheten

En person som i dag utsätts för exempelvis hemlig telefonavlyssning eller hemlig teleövervakning och som sedan åtalas i domstol får den bevisning som finns till hands presenterad för sig och ges självklart också möjlighet att bemöta densamma. Detta gäller även bevisning som har framkommit genom hemliga tvångsmedel. Ett stort antal personer där avlyssningen inte lett till rättsliga åtgärder förblir dock ovetande om att de utsatts för integritetskränkande behandling. Självklart är det orimligt att den som är åtalad får kunskap om detta men inte den som fått misstankarna mot sig obekräftade.

Det är inte säkert att en avlyssningsåtgärd eller liknande varit obefogad även om ärendet inte lett till åtal, men en upplysningsplikt skulle ge den en-

skilde möjligheten att få sin sak prövad. Detta torde gynna såväl tilltron till rättsväsendet som stärka rättssäkerheten.

Regeringen föreslår nu en bestämmelse om underrättelseskyldighet som placeras i de olika lagarna som reglerar hemlig tvångsmedelsanvändning. Den som övervakats ska underrättas om detta senast en månad efter avslutad förundersökning. Om detta kan skada andra pågående förundersökningar får dock underrättelse skjutas upp i högst ett år. Därefter får den underlåtas, men i detta fall ska Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden underrättas.

Vi inser och accepterar den begränsning som förundersökningssekretessen, när det gäller andra pågående utredningar, utgör. Däremot anser vi inte att det är acceptabelt att man ska kunna låta bli att utföra underrättelsen i de fall som sekretessen hindrar underrättelse inom ett år. Detta skulle riskera att begränsa underrättelseskyldigheten så pass mycket att meningsfullheten skulle gå att ifrågasätta. Vi anser att det, även om det innebär en ökad administration, inte ska gå att underlåta en underrättelse.

Därmed anser vi att riksdagen bör avslå förslaget om att underrättelser, ska kunna underlåtas om de av sekretessskäl inte kan ha lämnats efter ett år.

Regeringen föreslår ändå vissa fall då en underrättelse ska kunna underlåtas, varför vi ser oss tvungna att ha synpunkter på att regeringen inte föreslår någon lagstiftning där det fastställs att Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden i så fall ska underrättas. Regeringen avser nämligen att reglera detta i förordning. Vi menar att bestämmelsen är av sådan vikt att den bör regleras i lag. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I den utvärderingen som vi efterlyst bör bland annat analyseras i hur många fall det bedöms att en underrättelse kan underlåtas av olika skäl, såväl de som redan nämnts som de möjligheter som ges när underlåtelsen sägs sakna betydelse eller att ärendet har sänts till Justitiekanslern.

Utredning om förstärkningar av underrättelseskyldigheten

Tillsammans med begränsningen för förundersökningssekretess har begränsningar som rör Säpos verksamhet gjort att flera remissinstanser ifrågasatt värdet av den nya lagstiftningen. Även vi anser att begränsningarna vad gäller Säpos verksamhet förmodligen har gått för långt. Detta gäller även att en underrättelseskyldighet saknas i lagen om särskild utlänningskontroll.

En allvarlig brist som måste ses över är hur underrättelseskyldighet ska hanteras vid användande av överskottsinformation, det vill säga sådan information som polisen vid en övervakningsåtgärd upptäcker om en person som inte omfattats av övervakningsbeslutet, men där man sedan går vidare med en förundersökning.

Av alla dessa skäl anser vi att det finns anledning att förstärka den föreslagna lagstiftningen om underrättelseskyldighet. Regeringen bör tillsätta en

Fel! Okänt namn på

utredning för att undersöka dessa möjligheter. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Underrättelseskyldighet gentemot redaktioner och journalister

Journalistförbundet lämnar i sitt remissvar flera kritiska synpunkter på de undantag från underrättelseskyldigheten som föreslogs av utredningen. En av dem rör de undantag som föreslås för brott enligt brottsbalkens 18 och 19 kap., där flera är tryckfrihetsbrott. Därmed skulle redaktioner och journalister som förekommer i förundersökningar gällande dessa brott även fortsättningsvis förbli ovetande om att de övervakats, även om det visar sig att förundersökningen inte leder någonvart.

Att värna om det fria ordet innebär bland annat att särskilt noga vaka över rättssäkerheten för journalister. Det bör finnas särskilt starka garantier för att dessa inte ställs under godtycklig eller på annat sätt otillåten myndighetsövervakning. En sådan garanti är till exempel en underrättelseskyldighet när övervakning sker. Då är det olyckligt om vissa brott där misstankar kan riktas särskilt mot redaktioner och journalister uttryckligen undantas från underrättelseskyldigheten. Vi menar att det fria ordet väger tyngre än intresset av att hemlighålla övervakningsåtgärder efter avslutade förundersökningar gällande de aktuella brotten.

Underrättelseskyldighet gentemot redaktioner och journalister bör därför alltid gälla då det rör sig om misstankar om tryckfrihetsbrotten i 18 och 19 kap. BrB. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden

Den insyn och kontroll som finns över den hemliga tvångsmedelsanvändningen är i dag inte tillräcklig. Vänsterpartiet har länge drivit frågan om att tillsätta ett organ med en mer övergripande insyn. Att en sådan nämnd nu kommer att komma på plats är därför bra. Regeringen har tillsatt en utredning för att ytterligare reda ut frågor inför inrättandet av nämnden.

Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens självständighet i förhållande till regeringen och de myndigheter som ska kontrolleras kan dock ifrågasättas i och med att nämnden inrättas under regeringen. För att medborgarna ska kunna känna så stor tilltro som möjligt till nämnden bör Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden i stället ligga under riksdagen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I samband med avslöjandena om IB, och den massiva hemliga och olagliga övervakning som svenska myndigheter gjorde sig skyldiga till under ett antal årtionden, tillsattes Registernämnden för att kontrollera att Säpos registerhan-

tering sker i enlighet med svensk lag. Registernämnden läggs nu ned och dess uppgifter överläts på den nya Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden. Utredningen föreslog dock att dessa uppgifter skulle hanteras av tjänstemän och inte komma på nämndledamöternas bord. Detta vore ett stort steg tillbaka. Vi anser att det är minst lika viktigt i dag att det finns en vald insynsnämnd för att hantera dessa uppgifter. Något annat vore att underkänna en av de viktigare åtgärderna för att förhindra att olaglig åsiktsregistrering ska få fortsätta i Sverige. Kanske regeringen också ser problem med utredningens förslag, eftersom de undviker frågan och skriver att de avser att reglera registerhanteringen i förordning. Vikten av handläggningen av registerkontroller kräver dock en reglering i lag och det måste vara tydligt att alla de uppgifter som i dag hanteras av Registernämndens ledamöter i framtiden ska hanteras av Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens ledamöter. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I Registernämnden finns i dag två partier representerade, nämligen Moderaterna och Socialdemokraterna. Det är en märklig inställning att endast de två största partierna ska delta i kontrollen av säkerhetspolisen, och Vänsterpartiet har därför länge drivit att alla partier borde vara med och ta ansvar för denna kontroll. Att Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden ska få en sammansättning som är betydligt bredare och som ”speglar de partigrupper som för närvarande och under överblickbar tid finns i riksdagen” är därför bra.

Registernämndens uppgift har varit att kontrollera att Säpos register är lagliga och dessutom att utföra registerkontroller av personer som ska anlitas av stat och kommun för vissa känsliga uppgifter. När det gäller uppgifter som lämnas till utlandet om enskilda svenska medborgare har ingen motsvarande kontroll funnits. Frågan aktualiserades för något år sedan genom att en svensk fredsaktivist nekats inresa till Palestina, detta efter att israelisk polis hänvisat till uppgifter från svenska säkerhetspolisen. Den svenska fredsaktivisten hade inte anklagats för några brott eller för att ha gjort sig skyldig till skadlig verksamhet.

Att säkerhetstjänster har kontakter med sina internationella motsvarigheter är i sig inget konstigt och heller inte dåligt. Vänsterpartiet anser dock att det måste vara möjligt att kontrollera uppgifter som lämnas ut för att undvika att enskilda drabbas på ett orimligt sätt. Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens uppgifter bör därför utvidgas till att även omfatta kontroll av uppgifter om enskilda som av Säpo lämnas till annan stat. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Skadestånd

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden ska på eget initiativ kunna genomföra en kontroll av att övervakningsåtgärder riktade mot en viss person skett i enlighet med svensk lag.

En sådan kontroll ska också kunna genomföras på begäran av den enskilde och i så fall ska nämnden underrätta honom eller henne om att så skett. Om

Fel! Okänt namn på

tvångsmedelsanvändning har skett i strid med regelsystemet ska den enskilde i normalfallet upplysas om det och få del av de uppgifter rörande tvångsmedelsanvändningen som kan lämnas med hänsyn till gällande sekretess. Nämnanden kan sedan anmäla regelbrott till Justitiekanslern, Åklagarmyndigheten eller Datainspektionen.

När det gäller frågan om skadestånd kan staten med gällande lagstiftning endast åläggas skadeståndsansvar om övervakningen skulle leda till personskada, sakskada eller förmögenhetsskada samt om det handlar om en kränkning genom brott som innefattar angrepp mot någons "person, frihet, frid eller ära". Detta innebär i praktiken att särskilt integritetskänsliga uppgifter måste ha avlyssnats. Regeringen anser att det inte finns någon anledning att utvidga statens skadeståndsansvar.

Här är Vänsterpartiet av en annan uppfattning. Vi anser att det är rimligt att en person som utsatts för en kränkning från statens sida har större möjligheter än i dag att få en ekonomisk kompensation för detta. Med gällande lagstiftning skulle skadestånd troligen betalas ut mycket sällan.

Vad som diskuterats är om det kan införas ett strikt skadeståndsansvar liknande det som finns när det gäller frihetsberövanden. Detta skulle betyda att om en övervakning inte lett till någon fällande dom skulle skadestånd utgå. Både utredningen och regeringen ansåg att detta är att gå för långt och vi håller med. Däremot anser vi att skadeståndsansvaret bör utvidgas till de fall då myndigheterna använt sig av hemliga tvångsmedel felaktigt, i strid med lagen. Att myndigheterna ska kunna kränka medborgare i strid med lagen utan att någon form av kompensation utgår känns för många stötande.

Det bör alltså utredas hur skadeståndsansvaret vid felaktigt användande av hemliga tvångsmedel kan utvidgas till de fall då myndigheterna bryter mot lagen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Offentliga ombud

För att polisen ska få använda hemliga tvångsmedel krävs beslut i domstol. I förhandlingen företräds allmänhetens intresse av ett så kallat offentligt ombud. Dessa infördes under förra mandatperioden som ett led i att förbättra rättssäkerheten.

Det har dock riktats omfattande kritik mot de offentliga ombudens villkor när det gäller att utföra uppdraget. Kritiken har inte minst kommit från flera som själva varit offentliga ombud, men som senare lämnat sina uppdrag. Den har bestått i det man menar vara det olämpliga i att regeringen utser ombuden och att ombuden endast företräder allmänheten och inte den mot vilken tvångsmedlen ska användas. Den har vidare handlat om att beslutsunderlag ofta inte varit tillgängligt för ombuden förrän vid sittande förhandling och att underlaget dessutom ofta varit undermåligt.

Även dessa frågor skulle utredas i SOU 2006:98 Ytterligare rättssäkerhetsgarantier vid användandet av hemliga tvångsmedel, m.m. Utredningen är dock väldigt kortfattad och undermålig vad gäller detta och har inga nya för-

Fel! Okänt namn på

slag, vilket betyder att en mer grundlig och seriös genomgång bör göras för att se över lagstiftningen kring offentliga ombud.

Vad som ovan anförts bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 19 september 2007

Alice Åström (v)

Marianne Berg (v)

Lena Olsson (v)